

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	8
1.1. Походження позовної давності та історія її правового регулювання в Україні.....	8
1.2. Поняття та правова природа позовної давності...	41
1.3. Види строків позовної давності.....	83
1.4. Співвідношення строків позовної давності з іншими строками захисту цивільних прав та інтересів.....	102
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	127
2.1. Загальні правила обчислення строку позовної давності.....	127
2.2. Зупинення, переривання та поновлення перебігу строку позовної давності.....	145
2.3. Договірне регулювання встановлення строків позовної давності.....	175
2.4. Правові наслідки спливу позовної давності.....	190
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	219

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

CESL	– Common European Sales Law, Проект Положення про єдиний європейський закон у сфері купівлі-продажу
DFCR	– Draft of Common Frame of Reference, Проект спільної системи підходів
PECL	– Principles of European Contract Law, Принципи Європейського договірного (контрактного) права
АТО	– Антитерористична операція
ВГСУ	– Вищий господарський суд України
ВРУ	– Верховна Рада України
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗУ	– Закон України
КСУ	– Конституційний Суд України
ООН	– Організація об'єднаних націй
ООС	– Операція об'єднаних сил
ПД	– Позовна давність
Принципи УНІДРУА	– Принципи міжнародних комерційних договорів Міжнародного інституту уніфікації приватного права
СПД	– Строк позовної давності
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦК УРСР	– Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

ВСТУП

Конституції України всебічне забезпечення прав і свобод людини проголошено найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Норми Конституції є нормами прямої дії, що гарантує можливість у разі порушення прав і свобод людини звернутися до суду для їх захисту та відновлення. Для ефективного захисту судом порушених прав законодавець встановлює позовну давність як строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст. 256 ЦК України).

Позовна давність запроваджувалася насамперед як правовий засіб, спрямований на захист порушених прав або інтересів кредитора. Про це свідчить закріплення у ЦК України (2004 р.) довготривалої позовної давності у п'ять і десять років. Однак із часом законодавець відмовляється від таких строків, залишаючи найтривалішим строк у три роки (2011 р.). Така позиція свідчить про те, що позовній давності вже надається значення засобу захисту як кредитора, так і боржника.

Аналіз законодавства та судової практики дозволив виділити проблемні питання щодо правового регулювання позовної давності. Спостерігається ототожнення двох правових категорій – «позовна давність» та «строк позовної давності». Це свідчить про неоднозначність визначення правової природи позовної давності як самим законодавцем, так і в юридичній науці.

Перебіг строку позовної давності є процесом безперервним. Водночас протягом цього строку можуть виникати обставини, які перешкоджають особі звернутися до суду за захистом порушеного права або інтересу. Такі обставини законодавець зараховує до підстав для застосування категорій зупинення та переривання позовної давності, однак перелік таких підстав у цивільному законодавстві є вичерпним.

З розвитком суспільних відносин виникають нові обставини, які спричиняють тимчасову неможливість для застосування особою судової форми захисту. Це зумовлює необхідність перегляду законодавчих положень про підстави зупинення та переривання відповідно до вимог сьогодення.

Досвід зарубіжних країн свідчить про позитивні зміни в правовому регулюванні позовної давності: можливість договірною встановлення строків позовної давності як в сторону збільшення, так і зменшення. В цивільному законодавстві України (ст. 259 ЦК України) закріплено лише право сторін на збільшення строку позовної давності, що обмежує принцип свободи договору.

Позовна давність одержала в юридичній літературі досить широке і різноманітне висвітлення. З цієї теми підготовлено низку праць, де розкриваються найважливіші проблеми, пов'язані з правовим регулюванням позовної давності загалом (С. Н. Абрамов, С. І. Вільнянський, В. П. Грібанов, М. А. Гурвіч, І. Є. Енгельман, О. С. Іоффе, М. Я. Кіріллова, П. В. Крашенінніков, К. Ю. Лебедева, І. Б. Новицький, І. С. Перетерський, О. П. Печений, О. С. Польова, Б. В. Попов, М. П. Рінг, З. В. Ромовська, М. Г. Розенберг, А. К. Селезньов, А. П. Сергеев, В. С. Сінайський, С. А. Торопкін, І. А. Фаршатов, Н. П. Фрідман, С. С. Чекуаєв, Б. Б. Черепакін та ін.). У сучасний період в Україні окремі проблеми позовної давності досліджували Т. М. Вахонєва, В. В. Луць, О. В. Пушняк, В. І. Цікало, О. В. Шовкова, Т. А. Терещенко. Дослідження цих авторів обмежувалися окремими проблемними питаннями та орієнтувалися на радянське законодавство. Безсумнівно, цивільне законодавство та судова практика у зв'язку з розвитком суспільних відносин постійно змінюються, що зумовлює зміщення акцентів у відповідних наукових дослідженнях.

Метою цього монографічного дослідження є визначення загальних закономірностей та видових особливостей позовної давності у цивільному праві; розроблення конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання цивільних відносин.

На жаль, намагання максимально повністю завершити окремі частини цієї наукової праці далекі від бажаного, але автор сподівається, що поставлена мета досягнута, а висловлені ідеї стануть предметом подальших наукових дискусій.

Поява цієї монографії стала можливою завдяки Світлані Дмитрівні Гринько, яка є її науковим редактором, науковим консультантом і незмінною помічницею на всіх етапах роботи, за що автор щиро вдячна.

Автор щиро дякує Євгену Олеговичу Харитонову, Івану Романовичу Калауру, які підтримали монографію як рецензенти та фахівці з проблематики, якій присвячена робота. Висловлює подяку батькам, чоловіку, сину, друзям, колегам, які науково, морально чи дружнім ставленням та порадами підтримували та допомагали їй у роботі над монографією.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

1.1. Походження позовної давності та історія її правового регулювання в Україні

Сучасний стан законодавства будь-якої держави є логічним відображенням її національної правової культури та правових традицій нормотворчості. Це означає, що основоположні законодавчі акти за своїм змістом та структурою – фактично «національний історичний зліпок», що враховує тенденції сучасного і визначає перспективи майбутнього¹. Тому вивчення історичного досвіду кожної держави та суспільства є визначальною підвалиною побудови її правової системи.

Розвиток інституту позовної давності в Україні має свої особливості та закономірності, що залежать від історії кодифікаційних актів цивільного законодавства на українських землях.

Кожна особа, приватне право якої порушено, має в своєму розпорядженні позовний захист. Skorистатися ним чи ні, тобто пред'являти позов чи ні, повністю залежить від особи, право якої порушено. Однак держава не може залишати за уповноваженим на пред'явлення позову вирішувати це питання без будь-якого обмеження в часі. Стан невизначеності, який створюється через неперед'явлення позову протягом тривалого часу після того, як виникла підстава для його пред'явлення, створює шкідливу з господарського погляду невпевненість, нестійкість відносин².

Сплив тривалого строку після правопорушення породжує певні негативні наслідки і в судочинстві. За давністю важко встановити дійсні обставини справи – втрачено документи, померли чи виїхали свідки, забуто окремі факти тощо. Зовсім інша річ, якщо позивач звертається за захистом

---

¹ Блажівська О.Є. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях у період 1797-1991 рр. : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.03. Київ, 2015. С. 1

² Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основи римського приватного права: курс лекцій. К. : Юрінком Інтер, 2000. С. 111